

İZMİR İLİ ÖDEMİŞ-KIRAZ-BEYDAĞ İLÇESİ AĞIZLARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ *

Aylin ÇAKIR**

Öz

Ağız; aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dilidir. Ağızlar gelişigüzel kurallardan ibaret değildir. Her biri o dilin gelişme ve değişme eğilimlerini gösterir. Bu bakımdan ağızlar geçmiş ile günümüz arasında köprü görevini üstlenmiş birer kültür aktarıcısıdır.

Son dönemde yazılı ve görsel iletişim araçlarının en ücra köşelere kadar girmesi, okuryazarlık oranındaki artışlar sebebiyle ağız özellikleri kaybolmaktadır. Bu bakımdan Anadolu ağızlarının en kısa zamanda derlenmesi ve dil özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir.

İzmir ili ağızları ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. İnceleme alanımıza giren ilçeler ve köyleri ile ilgili çalışmaları taradığımızda dil alanında ciddi çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda da daha çok yerel araştırmacılar tarafından bölgenin tarihi, coğrafyası ve ekonomik durumu incelenmiştir.

Tezimizde, ağız araştırmalarına katkı sağlamak ve önemli ağız özellikleri taşıyan İzmir'in Ödemiş, Kiraz, Beydağ ilçeleri ağızlarını belirlemek amaçlanmıştır. Başlangıçta sadece Ödemiş ilçesi üzerine bir çalışma yapmayı planladık. Ancak bölge ağzının konuşuru olmamız sebebiyle iç içe geçmiş ağız özellikleri bizde bu üç ilçeyi birlikte ele almanın doğru olacağı kanaatini oluşturdu.

Geliş Tarihi: 06.09.2018

Kabul Tarihi: 04.03.2019

* Bu çalışma "İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağızları" adlı doktora tezimizden hareketle hazırlanmıştır.

Makalenin Künyesi:

Çakır, A. (2019). "İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağızlarının Temel Özellikleri". *Türk Dünyası*, 47, 77-102.

DOI Numarası/DOI Number: 10.24155/tdk.2019.98

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, aylincakir1@mynet.com
ORCID ID: 0000-0002-1656-4076

Bu çalışmamızda Ödemiş, Kiraz ve Beydağ ilçeleri ağızlarının temel özellikleri üzerinde durularak bu ağızların Türkiye Türkçesi ağızları arasındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Şimdiki zaman ekinin kullanımına göre tespit edilen dört ağız bölgesinin ayırt edici özellikleri ortaya konulmuş, ağız bölgelerine ait birer metin örneği verilerek çalışma ağız bölgesi haritası ile desteklenmiştir. Örneklerin yanında verilen numaralar tezimizdeki metin ve satır numaralarını göstermektedir.

Anahtar sözcükler: *Batı Anadolu ağızı, İzmir ağızı, İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağızı.*

Main Features of Dialects in Beydağ-Kiraz-Ödemiş Districts of İzmir Province

Abstract

A Dialect is the spoken language that may show differences within the same language in terms of sound, shape, syntax and meaning and also unique to certain residential areas and classes. Dialects don't consist of random rules. Each of them demonstrates the development and change tendencies of that language. In this regard, dialects are culture transmitters which take the task of acting as a bridge between the past and the present.

The dialect of features have begun to disappear recently due to the increase at literacy rates as well as written and print production tools reaching out the back of the beyond. In respect to these Anatolian dialects must be compiled and language features must be examined urgently.

The studies in relation to İzmir dialect are quite limited. It has been determined that no serious studies have been done in the towns and their villages of our area of interest after our investigation. With in the studies, the researches mainly focus on the history, geography and economy of the region.

In our thesis, it was aimed to contribute to dialect researches and determine the dialectal features of Beydag, Kiraz, Odemis of İzmir province having significant features. In the beginning we planned to conduct a study only about Odemis district. However, as we being speakers of the dialect of this region, it gave us the opinion of dealing with all three towns' dialects interconnected to each other.

In this study, by emphasizing on the main features of dialects which is used in Ödemiş, Kiraz and Beydağ, the place of these dailects among Turkish dialects has been informed. According to the usage of present continious tense suffix, distinctive features of four stated dialect areas are revealed. This study has been supported by dialectal area maps by giving exemplary texts of texts for each examples. The numbers given along with the examples represent the line and text numbers.

Keywords: *West Anatolian dialect, İzmir dialect, dialects in Beydağ-Kiraz-Ödemiş Districts of İzmir Province.*

Giriş

11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yapılan göçler Anadolu'yu Türkleştirmiş, Oğuzlaştırmıştır. Anadolu'ya gelen kalabalık grubun içinde Oğuz boyları dışında başka Türk unsurlar da vardır. Kendi ağız özelliklerini koruyarak gelen Türkler geldikleri coğrafyada da konuştukları gibi yazmışlardır. Aynı boyun aynı bölgeye yerleşmemesi, değişik boyların aynı bölgede birlikte yaşamaları sonucunda aynı coğrafi bölgede değişik ağız tabakaları oluşmuştur. Gerek bu etkileşim gerekse farklı yüzyıllardaki göçler Anadolu ağzının çeşitlenmesini sağlamıştır.

Doktora tez çalışmamızın temelini Ödemiş, Kiraz, Beydağ ilçelerine bağlı 93 köyden 133 konuşmacıdan derlenen metinler oluşturmaktadır. Bu metinler ses bilgisi, şekil bilgisi ve cümle bilgisi yönünden incelenmiştir. İnceleme sonucunda ortaya çıkan veriler “Sonuç” bölümünde değerlendirilmiştir. Derlenen metinlerde şimdiki zaman ekinin kullanımına göre dört ağız bölgesi tespit edilmiştir. “Sözlük” bölümünde ise her kelime bütün ekleriyle dizin şeklinde gösterilmiştir.

İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağız Bölgeleri

Ödemiş, Kiraz, Beydağ ilçeleri ağızlarını, ağız bölgelerine ayıran temel özellik “şimdiki zaman” ekinin kullanımındaki farklılıktır.

Buna göre:

I. Bölge	<i>geliyo(r), geliyoru, geliyō</i>	Ağzı
II. Bölge	<i>geliyo, geliy(i)</i>	Ağzı
III. Bölge	<i>geliyo, geliy(i), geliyA</i>	Ağzı
IV. Bölge	<i>geliyo, geliyA</i>	Ağzı

I. Bölge

Batı Anadolu ağızlarında olduğu gibi Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzında da birinci bölgede şimdiki zaman eki geniş-yuvarlak ünlüdür. Ekin sonundaki “r” ünsüzü yaygın olarak kaybolmuştur. “o” ünlüsü açık hece konumunda kullanılırken genellikle uzun telaffuz edilir. Bu uzunluk özellikle ikinci teklik kişi çekiminde daha çok görülür.

Beydağ'ın ve Ödemiş'in bazı köylerinde (Aktepe, Çamlık, Bıçakçı, Pirinççi, Bademli...) özellikle üçüncü teklik kişi çekiminde “-yoru” ekinin kullanımı da tespit edilmiştir.

1. Teklik	-(I)yom/ -(I)yon
2. Teklik	-(I)yoŋ/ -(I)yōsuŋ
3. Teklik	-(I)yo/ --(I)yoru

1. Çokluk **-(I)yoz/ -(I)yok**
2. Çokluk **-(I)yosuñuz**
3. Çokluk **-(I)yo -(I)yola**

II. Bölge

Kuzeydoğu ve Batı grubu ağızları arasında bir geçiş özelliği taşıyan Samsun'un Bafra, Çarşamba ağızları ile Ordu, Giresun ağızlarında olduğu gibi Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzının II. bölgesinde de geniş ünlülü eklerin yanında dar ünlülü şimdiki zaman ekleri de kullanılır.

Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzının II. bölgesinde şimdiki zaman ekinin geniş ünlülü ve dar ünlülü şekilleri birlikte kullanılır. Buna göre bu bölgede kullanılan şimdiki zaman ekleri şu şekildedir.

1. Teklik **-(I)yom/-(I)yon/-(I)yIm**
2. Teklik **-(I)yoñ/-(I)yösüñ**
3. Teklik **-(I)yo/-(I)y(I)**
1. Çokluk **-(I)yoz/-(I)yok/-(I)yIk/-(I)yız**
2. Çokluk **-(I)yosuñuz**
3. Çokluk **-(I)yölā/-(I)yo/-(I)y**

III. Bölge

Bu bölgede birinci ve ikinci kişilerde “geniş-yuvarlak” (-yo/-yola) ünlü daha yaygınken üçüncü kişilerde hem “geniş-düz” (-IyA/-IyAIA) hem de “dar-düz” (-Iy/-IyIA) ünlü karakteristiktir. Aynı ağız bölgesinde üç farklı ekin kullanılıyor olması bu yörelerin etnik yapısı ile bağlantılı bir husus olmalıdır.

1. Teklik **-(I)yom/-(I)yIm/-(I)yAm**
2. Teklik **-(I)yoñ/-(I)yosuñ/-(I)y(I)ñ/-(I)yAñ**
3. Teklik **-(I)yo /-(I)y/-(I)Ya**
1. Çokluk **-(I)yoz/- (I)yok/-(I)yız/- (I)yak**
2. Çokluk **-(I)yAsIñIz**
3. Çokluk **-(I)yola(r)/- (I)yIA(r)/-(I)yAIA (r)**

IV. Bölge

Bu bölgede birinci ve ikinci kişilerde “geniş-yuvarlak” (-yo/-yola) ünlü daha yaygınken üçüncü kişilerde “geniş-düz” (-IyA/-IyAIA) ünlü karakteristiktir.

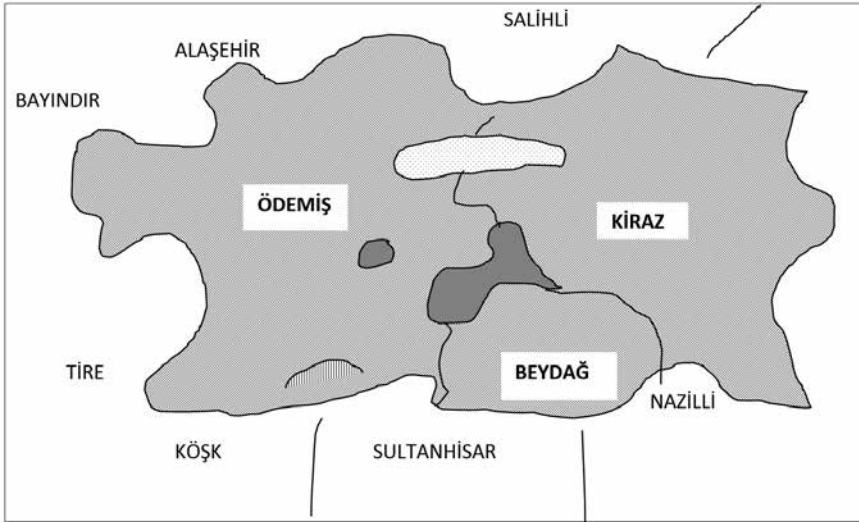
IV. bölgeyi III. bölgeden ayıran özellik, IV. bölgede ekin “dar-düz” (-Iy, -IyIA) şeklinin kullanılmıyor olmasıdır. Bu bakımdan Ödemiş-Ki-

raz-Beydağ ağzının IV. bölgesi, Batı Grubu ağzının II, III, V. gruplarına dâhil edilebilir (Karahan, 1996: 143).

Bu ağız bölgesi sadece bir köyde, Ödemiş'in Çayır köyünde, tespit edilmiştir. Özellikle Çayır köyünde doğup büyümüş, belli bir yaş üstü kadınlarda bu ağız özellikleri hemen hissedilmektedir. Köyün erkeklerinin ticaret ile uğraşmaları ve bu sayede köyden dışarı çıkmaları, erkekler arasında ağız özelliklerinin kaybolmaya başlamasına sebep olmuştur. Ancak özellikle kadınlar arasında bu ağzın muhafaza edildiği bilgisi aktarılmaktadır.

1. Teklik	- (I)yom
2. Teklik	- (I)yosuñ
3. Teklik	- (I)yo/ -(I)ya
1. Çokluk	- (I)yoz
2. Çokluk	- (I)yosuñuz
3. Çokluk	- (I)yola(r)/-(I)yAlA(r)

Ağız Bölgeleri Haritası

	I. BÖLGE (geliyo(r)(u), geliyō)
	II. BÖLGE (geliyo, geliy)
	III. BÖLGE (geliyo, geliy, geliyA)
	IV. BÖLGE (geliyo, geliyA)

İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağızlarının Temel Özellikleri

1. Ses Bilgisi Bakımından Temel Özellikler

Ünlüler

Yazı Dilinden Farklı Olan Ünlüler

İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinde mevcut olan sekiz ünlü fonem dışında fonemik olarak karşılığı bulunmayan bazı ünlüler vardır. Bu ünlüler farklı fonetik olaylar sebebiyle veya ünlü ünsüz gruplarının değişmesi sonucunda oluşmuş olabilir.

â: **parâ** (I.3.9)

á: **dikkát** etsen (I.4.44)

â: **yâvrum** (I.30.3)

ğ: anâ **bubâ** (I.29.14)

ä: **gâldi** (I.37.30)

è: **bişiriyem** tüpdä (III.7.9)

ë: beş **denë** (I.46.9)

ï: **varıdı** (I.47.21)

î: **ikî** senâsi (I.6.21)

ó: bizim **kók** (I.51.49)

û: beni çok **goyüyo** (I.3.10)

Uzun Ünlüler

Birincil Ünlü Uzunlukları

Ana Türkçedeki birincil uzun ünlüler Türkmen, Halaç ve Yakut Türkçelerinde düzenli olarak korunmuştur. Bununla birlikte, bazı yaşayan Türk yazı dilleri ve ağızlarında sporadik bir şekilde birinci uzun ünlülerin kalıntıları bulunmaktadır.

İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağzından derlediğimiz metinler içerisinde birincil uzun ünlülerin yaşadığı örnek tespit edemedik. Ancak ağzın konuşuru olmamız sebebiyle birincil uzun ünlülerin kullanıldığını bildiğimiz örnekleri aşağıda belirttik.

bõrek “börek”

dõrt “dört”

gârşî “karşı” (Gülensoy, 1988: 26).

İkincil Ünlü Uzunlukları ve İkiz Ünlüler

İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağzı için karakteristik olan ikincil ünlü uzunlukları ve ikincil ikiz ünlüler; özellikle “ğ, h, r, l, y, v” gibi seslerin, yanlarındaki ünlülerin açıklığı içinde kaybolmaları sonucu, iki veya üç sesin birleşmesi ile oluşur. Bazen ekleşme sırasında da bu ses olayı görülebilmektedir.

V < VK

ā ālıyivēcek (I.1.3)	ē ēkän (I.2.3)
ī alī (I.10.4)	î îne (I.16.3)
ō deyōla (I.70.19)	ō ōlän (II.2.33)
ū ūraş (I.29.17)	ū düşünūseñ (I.72.26)
aa aaç (I.112.3)	ai çairiy (III.1.3)
ee keşgee (IV.2.13)	ei keşgei (IV.2.13)
ii yapdımız (I.2.2)	ii genşliimdi (I.4.3)
ou soukkuyulā (I.6.14)	öü döümüş (I.24.28)
uu çocuum (II.9.1)	üü gördüünü (III.1.28)

Ünsüzler

Ünsüz Türleri

İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzında yazı dilimizdeki 21 ünsüzün dışında fonemik değeri bulunmayan şu ünsüzlere de rastlanır:

Ç: kaÇ (I.21.25)	F: misaFir (II.9.22)
ĝ: mîde ĝanaması (III.1.13)	K: tavuK (I.21.8)
k: yoksa (I.6.29)	x: bax (III.2.21)
l̥: olmasa (I.35.14)	ñ: başımızdakınları (I.21.22)
ñ: bubasının (II.8.6)	P: heP olā (I.33.21)
r: tarlalāda (IV.1.55)	S: Sobalar (III.1.59)
Ş: şarŞı (I.46.30)	T: hasaT zamanı (I.47.1)
w: wuamıñ wuası (III.5.30)	y: yîygisi (I.49.8)
Z: önce gidiyoZ (I.21.2)	

Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler

Geniş ünlülü hâlini koruyanlar:

e	o
ekiz (I.63.11)	yokarısı (III.1.19)
ö	
yörüyemiyom (I.25.5)	

Ünlü düşmesine uğramayanlar:

segisän (I.111.2)

Büyük Ünlü Uyumu

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi ağızlarında da büyük ünlü uyumu oldukça ileri durumdadır. Büyük ünlü uyumu İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağızında karakteristiktir. Büyük ünlü uyumu ilerleyici benzetme sebebiyle kelime kök ve eklerinde diğer benzeşme türlerine göre daha baskındır.

hanı (I.36.21) satarkana (III.6.20) ezen (I.22.10)

Küçük Ünlü Uyumu

Küçük ünlü uyumu yazı dilimize göre ileri durumdadır.

yāmır (I.89.177) hamıra (I.103.6)

Türkiye Türkçesi yazı dilinde “o-o” şeklinde olan alıntı kelimeler Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağızında “o-u” şeklinde kullanılır.

dokdurlara (I.79.27) moturu (I.78.19)

Ünlü Türemeleri

Başta Ünlü Türemesi

Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağızında, diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, kelime başı “r”, “l” ünsüzlerinin önüne düz-dar ünlünün geldiği görülür. Sadece bir örnekte “ş” ünsüzünün önünde de ünlü türemesi tespit edilmiştir.

ş-’nin Önünde Türeme

işēyi (I.79.17)

l-’nin Önünde Türeme

inahla (I.33.16) ~ ilāna < lahana (IV.2.29)

r-’nin Önünde Türeme

irezil (I.28.6)

İçte Ünlü Türemesi

Kelime içinde yan yana gelmiş ünsüzlerin arasına dar bir ünlünün türemesidir.

s’nin yanında

(sr)

masıraf (I.109.12)

c’nin yanında

(cb)

mecubur (III.5.56)

Sonda Ünlü Türemesi

Kök hâlindeki kelimelerin sonlarında türeme olduğu gibi (değil > deyili; zâten > zâtenâ: bile > bilenâ) -sa zarf fiil ekinin üzerine eklenen şahıs eklerinden sonra (-sak> -saga), -ken zarf fiil ekinden sonra (-ken> -kene/-kana) da türeme olabilir. Bu özellik diğer bölgelerde de kullanılmakla birlikte birinci bölgede daha sık karşımıza çıkmaktadır.

deyili (I.4.7)	tarımdana (I.3.5)
genşkene (I.56.4)	satarkana (III.6.20)
zâtâne (I.39.5)	yaşāsaga (I.41.24)
gidärsegä (I.8.2)	

Geçişme (Crassis)

Ünlü ile biten bir kelime ile ünlü ile başlayan bir kelime bir araya geldiklerinde, birinin sonundaki diğerinin başındaki ünlü bir araya geçer ve bu iki kelime tek kelime hâlini alır.

Metinlerde “etmek, olmak” fiillerinin yanı sıra “yapmak” fiilinin kullanımını sırasında da geçişme olduğu tespit edilmiştir.

nēdelim (I.19.1)	nōldu (I.73.33)
nāpalım (I.90.5)	necaP (I.90.11) << ne acep

İncelme

ü<u	e<a
yüüdük “yıkardık” (I.24.38) (<yu-)	yekayıp (I.30.2) (<yayka-)

Daralma

İlk hecedeki, kelime içindeki ve kelime sonundaki daralmalar karakteristiktir.

İlk Hecede Daralma

yimekleri (I.66.10) (i<e)

Kelime Ortasında Daralma

tālıya (I.112.2) (ı<a)

hocuları (I.107.21) (u<<a)

Kelime Sonunda Daralma

bōlü (IV.1.18) (ü<<e)

yurtdu (II.1.12) (u<<a)

Bazen daralma yarı dar ünlülerle de yapılır.

gaymaccıdâ da (I.11.15) (â<a)

görümçe (I.46.40) (e<<e)

oyâ edëdim (I.76.3) (â<<a)

Ünsüz Değişmeleri

Ötümlüleşme

Oğuz lehçe ve ağzlarında ötümlüleşme karakteristik bir özelliktir. Tüm Batı Anadolu ağzlarında olduğu gibi İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağzında da ötümlüleşme ileri durumdadır. Hatta Türkiye Türkçesi yazı dilinde ötümsüz olan kelimeler bile (tuz, keçi vb.) Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağzında ötümlüleşmiştir.

gurutdu (III.1.38)

geliyasınız (III.7.14)

Türkiye Türkçesi yazı dilinde “g-” olduğu hâlde Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzlarında ötümlüleşmemiş şekli kullanılması bakımından “key-” fiili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzları için karakteristiktir. Metinlerde geçmesi de “kölge” kelimesi de tıpkı “key-” fiili gibi karakteristik kelimeler arasına sayılabilir.

duzlu (III.1.16)

depeniñ (II.8.17)

Ötümlüleşme kelime içinde veya ekleşme sırasında da oluşabilir:

başga (I.21.2)

Bazı eklerin başındaki ünsüzlerin sadece ötümlü hâlleri bulunur:

etdik (IV.1.20)

çiftcilik (I.62.21)

Ekleşme esnasındaki ötümlüleşme eğilimi örnekseme yolu ile alıntı kelimelerin tabanlarında da görülür:

defdâr (II.2.26)

Kelime ulanmaları sayesinde de ötümlüleşme olabilir:

hic olmazsa (III.1.42)

Ünsüz Kaybolmaları (Ünlülerin Açıklığı Sebebi ile)

“ğ, h, v, y, r, l” ünsüzleri yanlarındaki ünlülerin açıklığı etkisi ile (erime, büzülme ve derilme gibi ses olayları dolayısıyla) kaybolurken yanlarındaki ünlüleri uzatırlar. Bu olay bazen ikiz ünlünün oluşmasına da sebep olabilir. Diğer bölgelerde örnekleri görülmekle birlikte I ve II. bölgelerde bu durum karakteristiktir.

daıdıveri (II.2.6)	şeerä (I.81.10)
āşam (I.104.8)	āmadı (I.2.3)
bulūsak (II.9.2)	dödü (I.86.7)

Ünsüz Benzetmeleri

“n, ŋ, m ve r” ünsüzleri ile biten bir kelimeye “l” ünsüzü ile başlayan bir ek getirildiğinde ilerleyici benzetme görülür.

düünnerimiz (IV.1.10)	bakımnarı (I.104.12)

Daha çok geniş zaman 3. çokluk kişi çekiminde karşımıza çıkan bu durum III. bölge için karakteristiktir. Ancak bu, diğer bölgelerde görülmediği anlamına gelmez.

tanıllar (I.21.36)	gonuşullā (III.3.3)
yellerimiz (III.7.12)	bullada (IV.2.3)

Ünlü-Ünsüz Benzetmesi

Dudaklılaşma

Dudaklılaşma, dudak ünlülerinin yanındaki ünsüzlerin dudaklılaşması olayıdır. Bu durum hem düz hem de yuvarlak ünlünün yanında görülür.

sovanını (I.51.9)	kövünj (I.80.6)
davdan (I.106.24)	sav (I.6.28)

Dört ağız bölgesinde de yaygın olarak “ag” grubunun “ov” grubuna dönüştüğü görülür. Bu ileri derecedeki yuvarlaklaşma “ag>av>ov” yönünde gelişen karakteristik bir özelliktir.

ovaç (I.5.25)	çovursak (IV.1.20)
sovulcek (I.66.6)	dovuñ (I.97.9)
bovuşlasıñ (I.69.12)	ovurlādık (I.70.2)

Sızıcılaşma

Yalnızca Belli Bir Ağız Bölgesinde Karakteristik Olan Sızıcılaşmalar

x<-k-, -k: “k” sesi II. ve III. ağız bölgesinde karakteristik olarak sızıcılaşarak “art damak k” (x) sesine dönüşür. Bu sesi I. ağız bölgesinde kullananların yaygın olarak birinci çokluk kişi ekinde “-()z” yerine “-()k” yi tercih etikleri görülmüştür.

kırx (I.84.12)	açarıx (I.21.19)
baxıyi (II.6.7)	doxuz (II.3.29)
xalsiyum (III.1.11)	yaxıyala (III.2.47)

Yalnız Kelimenin Belli Bir Yerinde İken Karakteristik Olarak Sızcılaşanlar

Kelime veya hece sonundaki “ç” ünsüzü kapalı hece ile yan yana geldiğinde “ş” ye dönüşür. Bu bakımdan İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağızındaki ç>ş değişimi Kıpçakça unsur olarak değerlendirilmemelidir.

aşdım (I.36.4)

bişdik (II.9.4)

saşlı (III.5.25)

Ünsüz Türemesi

Kelime Başında Ünsüz Türemesi

Kelime Başında “h” Türemesi

Ön ses “h” türemesi özellikle ilgili yapılarda (şöyle, şurda, şimdi) görülen bir değişimdir.

hura (I.60.1)

hullāda (I.29.45)

hindi (I.95.3)

hōle (III.8.6)

Kelime Başında Ünsüz Değişimleri

m-<b-

Özellikle “bin-” fiilinde görülen bir ses değişimidir. Kelime sonundaki “n” sesinden dolayı “b>m” genizlileşmesi görülür.

mindiriveriler (III.8.19)

miniyoz (I.37.31)

“min- (bin-)” fiili dışında sadece bir örnek tespit edilmiştir:

munnardan (II.2.39)

Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler

Bazı kelimelerde Eski Türkçe dönemindeki ses özelliklerinin korunduğu görülür.

k- = k-

Eski Türkçedeki kelime başı “k” seslerinin Oğuz Türkçesinde “g” olduğu bilinmektedir. Ancak yazı dilimizin aksine Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağızında eski şekilleri koruyan kelimeler (kölge vb.) vardır.

keyyolā (I.45.13)

keydiklānā (I.95.15)

-ŋ/-ŋ = -ŋ/-ŋ

deŋizin (I.89.152)

seniŋ (I.103.9)

siziŋ (I.107.36)

onuŋ (I.108.7)

y- = y-

yirak (I.56.2)

Türkiye Türkçesi yazı dilinde “su” şeklinde kullanılan kelimenin aslı “sub” kelimesidir. Zamanla bu kelime “sub> suw> su” şeklini almıştır. Ödemiş’e bağlı Çaylı ve Gereli köylerinden yaptığımız derlemelerde iki konuşmacıda tespit ettiğimiz örnekler burada yer veriyoruz.

suvarıyoz (I.75.4) suvardıx (II.3.2)

-kaa

Sadece bir konuşmacıda Türkiye Türkçesi yazı dilinde “-ken” şeklinde kullanılan ekin “kaa” şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Biz sadece bir örnekte tespit etsek de aslında bu kullanım daha çok Güney ve Batı Anadolu ağızlarında yaygındır. Karahan bu ekin “-kA” şeklindeki kullanımının düşündürücü olduğunu belirtir, tarihi metinlerde rastlanmasa dahi zarf-fiil eklerinin “-n” morfemi ile genişleme eğilimine dikkat çeker (Karahan 2011).

Karahan’ın bu görüşünden hareketle “-kaa” kullanımının eskicil örnekler arasında sayılmasının uygun olduğu kanaatindeyiz.

kırlıkkaa (I.85.14) çocuukaa (I.85.14)

2. Şekil Bilgisi Bakımından Temel Özellikler

Belirtme Hâlinin Bugünkü Türkiye Türkçesinde Yönelme Hâli Eklerine Karşılık Olarak Kullanılması

Belirtme hâl ekinin yönelme hâl eki yerine kullanılması, diğer ağız bölgelerinde olmadığı anlamına gelmemekle birlikte, I. ve II. ağız bölgelerinde yaygındır.

Belirtme ve yönelme hâl eklerinin karşılıklı olarak kullanılması pek çok dil bilimci tarafından ele alınmış ve bu durumun sebebi açıklanmaya çalışılmıştır (Caferoğlu, 1962: 109-110; Korkmaz, 1956: 45; Gülensoy, 1988: 126; Gülsevin, 2002: 88; İlker, 2013: 633-649; Karahan, 2015: 59-66).

Bu durumu Caferoğlu “isim çekim hatası” olarak değerlendirirken Korkmaz ve Gülensoy “Eski Uygurcanın bir kalıntısı” şeklinde açıklamış, Gülsevin “ünlü daralması” olarak, İlker ve Karahan ise “ünlü nöbetleşmesi” şeklinde ele almıştır.

Karahan, Batı Anadolu’daki bazı ağız adacıklarında görülen belirtme ve yönelme hâli ekleri arasındaki nöbetleşmenin birinci basamağının /A/ > /I/ değişmesi olduğunu, bu durumun ağızların fonetik eğilimini yansıttığını; ikinci basamağının yani /I/ > /A/ değişmesinin ise birinci değişmeye tepki bir *hypercorrection* (aşırı düzeltim) olayı olduğunu ifade eder. Bireysel olarak başlayan bu dil olayının zamanla bölge ağızlarında yaygınlaştığını, dolayısıyla iki ek arasındaki bu olayın, morfolojik değil, fonolojik bir

değer taşıdığını açıklar. Yani Karahan'a göre bu ses olayı bir ek nöbetleşmesi değil bir ses nöbetleşmesidir (Karahan, 2015: 64).

Biz de Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağızlarındaki belirtme hâlinin yönelme hâli yerine; yönelme hâlinin belirtme hâli yerine kullanılmasının bir ek nöbetleşmesi değil, ses nöbetleşmesi olduğu kanaatindeyiz.

atmış **yediyi** dāvırdım (I.6.1)

onu gatılacak (II.3.36)

Yönelme Hâlinin Bugünkü Türkiye Türkçesinde Belirtme Hâli Yerine Kullanılması

Yönelme hâl ekinin belirtme hâl eki yerine kullanılması I. ağız bölgesinde yaygındır.

sovana dōrārım (I.87.15)

borçlarımıza ödeyemediydik (I.3.5)

Kişi Ekleri

Kişi eklerinin kullanımı yazı dilimizle aynıdır. Ancak I ve II. ağız bölgelerinde şimdiki zamanın ve emir-istek kipinin birinci teklik kişi çekiminde kişi eki *-(/m)*'nin yanı sıra *-(/n)*'li kullanım da yaygındır.

bân yeLeK **ör-üyon** çocuum yeLeK **ed-iyon** (I.15.1)

iki yaxıya **gid-imi-yon**. (II.3.4)

Gelecek Zaman Eki

Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olarak II. ağız bölgesine ait Köfündere köyünde gelecek zaman çekiminde “-AcAk” ekinin yanı sıra “-ici” eki de kullanılmaktadır.

-IcI

guç/-güçi < -gu+çı, -gü+çi arkaik gelecek zaman isim fiil ve hatta gelecek zaman çekimi ekinin, Anadolu ağızlarının çok az bir kısmında gelecek zaman çekimi olarak kullanılmaya devam ettiği bilinmektedir (Özmen 1998; Günşen 2000).

Derlemelerimiz esnasında sadece iki örnek tespit edebildik.

tütün dikciik (II.5.6)

onnarı böyütcik işde marTda. (II.5.7)

Köfündere ağzının konuşurları ile yaptığımız mülâkat neticesinde, tüm kişilerde kullanılsa bile, 1. ve 2. çokluk kişi çekimlerinde “-ici” ekinin kullanıldığını öğrendik. “dik-” fiilinin gelecek zaman çekimleri kaynak kişi tarafından şu şekilde yapılmıştır:

1. Çokluk Kişi dikciik

2. Çokluk Kişi dikciñiz

Duyulan Geçmiş Zaman Eki

Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı duyulan geçmiş zaman eki olarak kullanılan ekler şunlardır:

-Ik

-*Ik* ekinin duyulan geçmiş zaman işlevinde kullanıldığı bilgisini ilk veren Ömer Asım Aksoy' dur (Aksoy, 1945). Bu ekin şimdiki zaman işlevinde kullanımı da pek çok bilim adamı tarafından ele alınmıştır.

Buran, bu eki Anadolu ağızlarındaki tüm anlam ve işlevleri bakımından incelemiştir (Buran 1994). Özellikle Anadolu ağızlarının güney, güneybatı ve Doğu Anadolu'nun bazı bölümlerindeki Türkmenler tarafından kullanıldığı bilgisine yine bu eserden ulaşabiliriz.

Derlemelerimiz esnasında -*ik* ekinin duyulan geçmiş zaman görevinde III. ağız bölgesine ait Çatak köyünde kullanıldığını fark ettik. Daha sonra ağzın konuşurları ile yaptığımız mülakat neticesinde, ekin nadiren belli bir yaş üstündeki kişilerce Kiraz'a ait başka köylerde de kullanıldığı bilgisini elde ettik.

bu evleri o **yap-dır-ık**, bu damları bilen o **yap-dır-ık** (III.4.33)
daha eveli **gel-ik**. onnar geleli yüz seneyi **geç-ik** (III.5.28)

-gIn

Geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten çok işlek bir ektir. Daha çok oranda geçişsiz, daha az oranda da geçişli fiillere gelen ek işlev bakımından fiilin gösterdiği işin tamamlanmış olduğunu bildiren sıfatlar türetmiştir (Korkmaz, 2014: 152).

Ancak, Kiraz'a bağlı Çömlekçi ve Şemsiler köyünde (I. Ağız Bölgesi) -*gIn* ekinin sıfat görevinde değil yüklem görevinde kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Bu kullanımlarda -*gIn* eki işlev bakımından duyulan geçmiş zaman ile eş değerdir.

Bu ekin Orta Türkçe döneminden itibaren görülmeye başlayan ve Karuluk-Kıpçak lehçelerinde işlek olarak kullanılan -*GAn* eki olabileceği düşünülebilir de, biz bu ekin -*GIn* fiilden sıfat yapan ekle ilişkili olduğu kanaatindeyiz.

necāti emmi dā evlenmiyā **kalx-gın** (I.33.2)

hālen benim olan **git-gin** (I.51.41)

onnar orda **gal-gın-nar** hani bizim dedelerimizin dedesi bile ollarda galmışlar (I.51.44)

Edatlar

Tek başına bir anlamı olmayan ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran kelimelerdir.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmayan ancak Ödemiş-Kiraz-Beydağ ağzında kullanılan bazı edatlar vardır.

bir hâfda var **yalım** okulların açılmasına (I.26.14) (Bir hafta var sanırım okulların açılmasına.)

öngücü bi çaresi yok mu bunun? (II.3.26) (Kuvvetle muhtemel bir çaresi vardır bunun.)

onun **oyundan** hasda olmuş. (Onun gibi hasta olmuş)

dünkü **sarı** geç gâmiyam. (Dünkü gibi geç kalmayalım.)

hep don-**cuk**¹ gidiyö millet (I.95.8) (I.95.9) (Donla/şalvarla)

gitmiş baK, **evet de/evâl de** gitcäm dedi. (Gitmiş bak, boşuna değil gideceğim dedi, dediğini yaptı.)

gâ geläm çok şaşgın ödum **galan** aylin (I.76.4) (Gelgelelim çok şaşkın oldum artık Aylin.)

ondan nädê göceñ **galañ**² (I.26.13) (Ondan nerede göreceksin artık.)

3. Cümle Türleri

İzmir ili Ödemiş-Kiraz-Beydağ ilçesi ağzlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinde görülen tüm yapılar kullanılmaktadır.

F - dİK + İyelik Yok

Eski Anadolu Türkçesinde sık kullanılan birleştirilmiş özel bir şekildir.

hiş bişe **et-diim yok** (I.90.1)

benim bi şe **yap-dım yok** (I.101.7)

4. İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağızlarının Türkiye Türkçesi Ağızları Arasındaki Yeri

Çalışma alanımızda şimdiki zaman çekiminin kullanımına göre dört ağız bölgesi tespit ettik. Bu ağız bölgelerinin hepsinde asli ya da tali şim-

1 "cIk" her ne kadar bir ek gibi gözükse de biz bunun edat olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Türk dilinin yapısı gereği vurgu son hecededir. "Ekmeği bıçakla kesti." cümlesinde "bıçakla" kelimesinde vurgu son hece olan "-la"nın üzerinde olması beklenirken "-çak" hecesinin üzerindedir. Bunun sebebi ise "-la" hecesinin aslında bir edat olan "ile"nin eklenmesi ile oluşmuş olmasıdır.

"hep doncuk gidiyö millet." cümlesinde "doncuk" kelimesindeki vurgunun "-cuk" hecesinde olması beklenirken "don" hecesi üzerinde olduğunu görüyoruz. Bu yüzden "cIk"ın ek değil, bir edat olduğu kanaatindeyiz.

2 "galan" veya "galañ" şeklinde kullanılan bu edat Beydağ'ın tüm köyleri ile Ödemiş'in bazı köyleri için (Çaylı, Bıçakçı...) karakteristiktir.

diki zaman eki “-yo” dur.³ Dört bölgenin hepsinde “-yo” ekinin dışında başka şimdiki zaman ekleri de kullanılmaktadır ki sınıflandırma bu eklere göre yapılmıştır.

Buna göre:

I. BÖLGE	<i>geliyo(r) (u), geliyō</i>	Ağzı
II. BÖLGE	<i>geliyo, geliy(i)</i>	Ağzı
III. BÖLGE	<i>geliyo, geliy(i), geliyA</i>	Ağzı
IV. BÖLGE	<i>geliyo, geliyA</i>	Ağzı

Yukarıdaki sınıflandırmaya göre Ödemiş, Kiraz ve Beydağ’ın asıl ağzı I. Bölgedeki gibi “-(I)yo” ağızdır. Leyla Karahan *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserinde İzmir’i “Batı Grubu Ağızlarının I. Alt Grubu” olarak nitelendirmiştir. Bu bakımdan I. Bölge Leyla Karahan’ın sınıflandırmasıyla paralellik göstermektedir.⁴

Ödemiş, Kiraz, Beydağ’da II. Bölge olarak nitelendirdiğimiz yerlerde “-(I)yo” ekinin yanında “-(I)y” eki de kullanılmaktadır. Bu bakımdan I. Bölgeden ayrılmaktadır. Karahan “-(I)y” ekinin “Batı Grubu Ağızlarının” VII. Alt Grubundan Gaziantep’te; VI. Alt Gruptan Malatya’nın merkez, Arapkir, Hekimhan ve kısmen Akçadağ, Sivas’ın Suşehri, Divriği, Kangal, Tokat’ın Turhal ve Niksar ağızlarında; Batı Grubu Ağız Bölgesi’nin bazı yörelerinde; Dinar, Emirdağ’ın Firikli köyü (Afyon), Şereflikoçhisar (Ankara), Bigadiç, Susurluk (Balıkesir), Bucak (Burdur), Mustafakemalpaşa (Bursa), Orta (Çankırı), Develi’nin Kızık köyü (Kayseri), Kula, Gördes, Alaşehir (Manisa) ağızlarında kullanıldığı bilgisini verir.⁵

“-yo” ekiyle birlikte “-(I)y” eki sadece Ödemiş’e bağlı yedi köyde (Emirli, Gereli, Kemenler, Köfündere, Orhangazi, Uzundere, Yeşilköy) kullanılmaktadır.

III. Bölge olarak nitelendirdiğimiz Cevizalan (Ödemiş), Çatak (Kiraz), Dokuzlar (Kiraz) köylerinde “-yo” ve “-(I)y” eklerinin yanı sıra sporadik şekilde (üçüncü teklik ve üçüncü çokluk kişi çekimlerinde) “-yA(IA)” ekinin kullanıldığı da tespit edilmiştir. Karahan; “-yA” ekini Batı Grubu Ağız Bölgesi’nin II, III, V. Alt Gruplarında [Amasra, Bartın, Bolu (Göynük, Kıbrısçık, Seben hariç), İzmit, Ovacık, Eskipazar (Çankırı), Kastamonu, Samsun (Havza, Lâdik hariç), Sinop (Boyabat hariç), Zonguldak] kullandığını belirtir. Ancak Karahan’ın tasnifinde şimdiki zaman ekinin bu üç şeklinin birlikte kullanıldığı bir bölge bilgisi yoktur.

3 Leyla Karahan, *age.*, s. 142

4 Leyla Karahan, *age.*, s. 178

5 Leyla Karahan, *age.*, s. 145

IV. Bölgeye Ödemiş'e bağlı Çayır köyü dâhil edilmiştir. Bu bölgeyi III. Bölgeden ayıran tek özellik “-(I)y” şimdiki zaman ekinin kullanılmıyor olmasıdır. III. Bölgede “-yA(IA)” eki serpinti şeklinde görülürken IV. Bölgede bu ek, özellikle köyden dışarı çıkmamış kadınlar arasında, daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Çayır köyündeki erkeklerin ağızlarında bu ek pek tespit edilememiştir. Kendileri de bu durumun farkında olduklarını, ticaretle uğraşmaları sebebiyle köyden sık sık dışarı çıktıklarını ve konuşmalarının Türkiye Türkçesi yazı diline yaklaştığını ifade etmişlerdir. Ancak bazıları eşlerinin, bazıları annelerinin hâlâ “-yA(IA)” ekini kullandıkları bilgisini vermişlerdir.

5. Metin Örnekleri

I. Bölge (geliyo(r) (u), geliyō)

- I. 4 Konuşan: Ayşe ÇİÇEK (96)**
Derleme Yeri: Beyköy - Beydağ
Konusu: Sohbet, Düşün Adetleri

adım ayşe çiçek. gulaklaam duymuyo. doKsan altı... gocadım gâri dâ gözläâm damarla söndü, hiş gömüyo, gömüyo gözüm. ne maabbet ediveren bân seni hindi? genşliimdi tütünnâ işliyödük, hızmat işliyödük. başı bi şe etmiyödük, başı bi şe etmiyödük. böyle sigortılâ bilân mi vâdı evâldân. hükümet bakıyo gızım. yok çoluum çucuum yok. yapıyınızın, mal mülk dü yok, hiş bi şeyim yok. veriyo işde öle öle azık hükümet veriyoru, idâre ediyon. bura, bu âv benim kândimiñ deyili. buruyu beni reis godu, kövlünüñ buru da, su parasınnan elektirik parasını veriyon. oturmu parası vemiyo. yok gızım hiş bi şeyim yok, çoluk yok, çocuk yok, hiş bi şeyim yok. mal yok, mülk yok, oturyon işdâ. şükür gâri, şükür hâlimizâ. eşim yirmi üç sene oluyoru, yirmi üç, yirmi üç oluyo. ne gonusuveren hindi bân senâ? beyköylüyüm beyköylüyüm, beyköyünde dödüm böyüdüm. bi gız gâdeşim vâdı öldü, bi olan gâdeşim vâdı öldü. oğlan gâdeşimiñ bi gızınnan oğlu vâ da oncaazla bakıyo işdâ. bunnan kömür çıkarıveriyoru, bunnan odun çıkarıveriyoru, idâre ediveriyodu emmâ... yok gız gardeşim vardı öldü, olan gardeşim vâdı, üç gâdeşdik, yok. genşliimde nelâ yapen? ev hızmatı yaptım. tütün işledik başı bi şe yapmadık. enek menek bakmadık. eveldân enekleri dâları kovâlâdı, hindi dâları mı kovuyola gâri. enek çokdu kövümüzdü dâ hindi yok gâri. üç dörT enek vâ işdâ bu. enekleri biz evâldân hep davı kovâdik, dâlara. dâlarıñ suları çokdu. suları aldılâ, belediyâ girdi e sularını topladı davın, davda. eneklä hep dâdı durüdü evâlden, dâdı buzâla, buzâsına dâdan alılâ gelilâdı enekle buzâsına. nelâ gödük geçirdik dâ şükür bölâ. yavaş yavaş yapıyom, bâzı yakıyom, bâzı döküyon işdâ. ölü ölü yapıyon gâri. kim yapıvâsiñ? gözläâm vâ ya eveli göz tansiyonu oldu, ondan sōna bi katıraa çevirdi. bunu bi tiride aldirdik gâldik. ondan sōna göz damarları söndü

gāri gızım gocadık. etdān gāmadı, damar gāmadı, gitdi gözlā, gitdi gāri. yok gōmüyöru. bān seniñ yüz kısmıñı hindi hiş gōmüyöru. az az, āzıñı burnuñu ōlā hiş gōmüyöru gözlāñā. yok söndü gāri hindi. şükür. eveliniñ hizmetları gāldi gitdi gāri.

II. Bölge (geliyo, geliy)

II. 5	Konuşan:	Sevilay Keklik (53)
	Derleme Yeri:	Köfundere - Ödemiş
	Konusu:	Sohbet

özdemir hora sārpiñiñ dükkaniñ önünā gāl benim. hora dükkaniñ önünā, hura hem gāvenin önü. onuñ ōlanları okula gidiy biliyo muñ ikisi. bān atmış üç doumlıyım. ama on ikinci ayıñ biri. bi yaş fazla görükiy.

bizim burda gitmiyolar hiş amele çıkmıy zāti. biz işdā, tütüncülük ōlā. evdā işdā. iş yok ki zāti bizim burda. arpa, bıyday oluyo, o da ekārsāñ. yāmur olmadı mı olmiy. hani tütün ediyik. fidan ektik hindi. tütün dikciik. fidan, hani onnarı açıP kapadıyoK örtüyoK.onnarı böyütcik işde marTda. marTıñ onunda, on beşinde dikiyok biz. tütünü ondan sōna çapalıyoñ, iki kere çapalıyoñ. bi birinci gat, bi de ikinci... ondan kēri birinci elini gırıyoñ, ikinci el gırıyoñ, üçüncü el gırıyoñ dōrTde bitiyö gari. dōrt kere gırıyok.

benim ev şurda irālde. gızıñ evi hurda. baKgalda hurda gız vardı da. iki dene ōlu var okuyo onuñ, hani daha güzāl gonusurdu, benim gız daha işē...

Tütün kırmaya gece mi gidiyorsunuz?

gece birde bile kaxıyola. biz axşam sabah gırıyok. sabālene gırıyok, az daa iki üş saat axşam gırıyok garanxı gavişasıya. bōle saat sekize dokuza gadar. ondan kēri sabālen gidiyok. kimi, gece birde kaxiy.

Kırdığınız tütünlere ne yapıyorsunuz?

ciziyok eve gāldik mi. valla yirmi beş otuz deynek kırdıñ mı epey süriy, dōrt beş saat süriy. tütünleri köfüne goyuyok, kelterā. kimi hēbeye gırıy, eşşeklernān getiriyok.

III. Bölge (geliyo, geliy, geliyA/geliyAIA)

III. 4	Konuşan:	Fatma AKSU (66)
	Derleme Yeri:	Çatak - Kiraz
	Konusu:	Sohbet

şindi bân sacı kapatcaam bak. hamuru dökdüm bân var ya bu ateşi bõle çatıcaam. çatıyım, yakıyım, olmadı ya. saç kapatcaam. yıllarımızı biz bõle geçirdik biz, bazaar ekmää yimiyoz. ev ekmääni yimediindân ben de bunu ediyodum her zaman, o yimeyince ben de etmeyiverdim. böyün de canım isdediydi, bak siz denk geldiniz. keşgi demindân beri kapatcaadım onu bân, denk gelmedi, az daa duru õsun, azık daa gabarsıñ hamır deyî ellemedim.

geliyala bullara geliyala, arayıP neyiñiz var, neyiñiz yok... işdâ hu yok, bu yok gidiyala. eyi tamam deyala, bi daa ardını aramıyala. bi daa ardını aramıyala. õle gelân oluyo, fakirlere õle bi desTek çıkalım, engelliläre desTek çıkalım deye geliyala, geliyala bir iki yazıyala, bakıyala, bi daa ardını aramıyala.

dörT dene gızım var, gelin etdim. bir tãnesini kirazda, biri çatakda, biri de horda üs yakada, horda eviñ arkasında. o çalışy kelesdâ. elli sene olduk biz, birbirimiznân hiş dargınlık, çekişdik olmadı. o beş çocuu böyüTdük.

işdâ iki üş hayvannarnan idâre oluyok hullarda, nâpalım? gızlar varıdı bullarda geliyala bi yâ. bize yardımcı oluyala, ollarda toruyala, topluyala, bize bi yemek bişiriyala iki gün yiiñ diyerek. biz bişiriyok yemēmizi dediksân ana bizim bişirdiimiz ayrı diyala. ollara geliyala, yiyala, içiyala, hazırlıyala, gidip varyala geri.

allam herkeze başdan düzânlık vârsiñ gülüm, başdan düzenlik olmayınca çok kötü. bak nelâr oluyo, nelâr? analar âliyâ, babalar âliyî, çocuklar galıyî, nelâr? niye onnar niye galsıñ? onnarıñ hakğı yok mu yaşamiya?

dâlara göçüyoduk evvâl, dâlarda duruyoduk, yokarda evlerimiz vardı oradan dâ garagoyun deyok, çoK uzaktır, giderdik ora yokara mallarnan oraya, duruyoduk, mallarımız galabalıdı. goyun moyun varıdı, büyük iri baş mal varıdı, sõna gızlar, uşaklar böyüyünce yapamayınca geri göşdükdük. gitmedik bi daa gâri. satdık onnarı, õlanı da evârdik. õlanın üş dene çocuu var, o ollara aşşaa gitdi vardı. biz de aha iki sene oluyo bura geleli. yukarda çatakda duruyoduk. orda iki inäämız varıdı. işde onnarnan idâre oluyok. orda gız varıdı benim, gıznan berabâr duruyodum. bizim dedelerimiz, çatañ yerlisiymiş, yabandan gelmeyik, dışdan gelmeyik. benim gaynanamıñ bubası benim kendi bubamınan emmi uşaaıymış, biz dışdan deilik. bizim kókümüz hani çataklı, daş çukur çatak. dokuzdan, ordan buradan deilik, kókümüz ben bileli hani oranıñ yerlisiyik. õlan celep zâten, burda celebidi bu evleri o yapıdırık, bu damları bilen o yapıdırık.

IV. Bölge (geliyo, geliyA/geliyAIA)

IV.2.	Konuşan:	Safiye (47)
	Derleme Yeri:	Çayır - Ödemiş
	Konusu:	Sohbet

Düğünler kaç gün sürer?

cuma günden başlayo, pazar gün aşam bitiya da bi de etesi gün aşam bi daa yimek veriyala gızı dāveti gidiyala eve. yimek yimek yidiriyo. gız tarafı çavuruyo... bullada gız ardı, gız barışması gibi bi şe oluyo. ölü bi şe işde. bi gız tarafı çovuruyo, bi olan tarafı çovuruyo akrabalarna, öle hēkezi deyil.

Bizim köyde de ona benzer bir adet vardır. Ama bu yemeği düğünün ertesi günü değil bir hafta sonra verirler.

ollada yapılmaya zāten artesi gün. bullada yapıyo. dışda Sāten bir hafta āvdān çıkma süresi ömayo ya. bullada çıkılıya.

Düğünlerde hangi yemekler yapılıyor?

keşgek, daklı, pilav, et, çorba, sarma.

Düğün için sarma yapmak zor olmuyor mu?

bi ilgān sarıyala. cuma günden başlayala işde. cuma günü sarıyala, bi sürü böle toplaniyala, bi ilgān sarıyala böle büyüK bi tava. öle yetiyo. yaprak sarması yapāla, inahla sarması yapāla. bayā pahalı.

Zengin veya fakir herkes et yemeği yapar mı?

ne olūsa ösuñ et mecubur. hayvan kesimezseñ bile tavuk eti bilen yapıbiliyosuñ.

Keşkek tarifi verebilir misin?

keşgee etnān bişiriyala. teriyağınnan, etnen, buydey. öle bişiriyala keşgei. eti bol oldu mu güzā olū keşgek. buydeyi āşamdan sıcak suynan ıslacāsıñ, yīkacasıñ, ıslacāsıñ. sabālan beyā haşlacāsın suynan. böle beyā uzun sürüyo o bişmesi. öle içine et gatıP Tuz gatıP öle beyā bişdi miydi ondan sōna kepceynān ezāsıñ. bi dā dağdı yarıyalā. dağdı yardımcıydı ölü taa güzā olū. āzmeK tasası ömaz. onuñ bi taşı oluyo böle bi yuvarlak. iki taşıñ arasına giriyo değirmen gibi yarıyosuñ. böle çeviriyosuñ o u hālini geliyo. ozman çabık bişā. onnan yardı mıydı tokmaanan āzmeK isdemiya gāri. şe bi odun parçası oluyo saplı onnan böle eziyosuñ. makinesi yok. bilennā yapıyo. köyüñ gadınnarı yapıyodu da şimdı köyüñ gadınnarını iş gāmadı. hazır açrı getiriyala her şe onnaadan. çanaana, çölmeenā her şesine getiriyala. şimdı onnara buluyala gāri. hazır açrı daa eyi oluyo bānce. ya çanaana, çölmeenā, tenciresinā, gazanına hār şesine getiriyala. tūpünü de getiriyala.

Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

â: Daralmış a	û: Düşmek üzere olan u
ā: Uzun a	Ç: Yarı ötümlüleşmiş ç
á: e'ye yaklaşan a	F: f-v arası ses
â: Yuvarlak a	ğ: ğ'ye yakın g
ą: Biraz daralmış ve dudaklılaşmış a'dır.	K: Yarı ötümlüleşmiş k
ā: Açık e	x: Art damak k sesinin h sesine dönüşmüş hâli
ê: Kapalı e	l: Düşmek üzere olan l
ē: Uzun e	ñ: Düşmek üzere olan n
ě: Düşmek üzere olan e	ŋ: Damak n'si
ī: Uzun ı	P: Yarı ötümlüleşmiş p
ĩ: Düşmek üzere olan ı	ř: Düşmek üzere olan r
ĭ: Düşmek üzere olan i	S: z'ye yakın s sesi
î: Uzun i	Ş: ş'ye yakın j sesi
ō: Uzun o	T: Yarı ötümlüleşmiş t sesi
ó: ö'ye yaklaşan o	w: Çift dudak v'si
õ: Uzun ö	y: Düşmek üzere olan y
ū: Uzun u	Z: s'ye yakın z sesi

Kaynakça

- Aksoy, Ömer Asım (1945). *Gaziantep Ağzı- I*, İstanbul.
- Buran, Ahmet (1994). “-Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı”, *TDAY-Belleten*, 11-18.
- Caferoğlu, Ahmet (1963). “Muğla Ağzı”, *TDAY-Belleten 1962*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 107-130.
- Demir, Nurettin (1992). “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir.” *Uluslararası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül 1992 -1 Ekim 1992), Ankara: 43-56
- Gülensoy, Tuncer (1998). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2002). *Uşak İli Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2008). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1 (g > v değişmesi)” *Türkiye Türkçesi Ağzı Araştırmaları Çalıştayı*, Türk Dil Kurumu-Harran Üniversitesi, Urfa 24-30 Mart 2008, TDK Ankara: 2009, 251-258.
- Günşen, Ahmet (2000). “Anadolu Ağızlarında Farklı Bir Gelecek Zaman Eki ve Çekimi: -ıcı /-ici ; -ucu /-ücü” *4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Çeşme: 20-26 Ekim 2000.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1971). *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Karahan, Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, Leyla (2011). “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri”, *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 345-373.

- Karahan, Leyla (2015). Bir Hypercorrection (Aşırı Düzeltim) Örneği: Batı Anadolu Ağızlarında Ünlü Nöbetleşmesi, *Alkış Bitiği-Kemal Eraslan Armağanı* (Ed. Bülent Gül), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 59-66.
- Korkmaz, Zeynep (1953). “Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında”. *TDAY Belleten*, 197-203.
- Korkmaz, Zeynep (1956), *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1980), “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekim Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, *Birinci Milli Türkoloji Kongresi 1978*, İstanbul: Kervan Yayınları, 29-41.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- İlker, Ayşe (2013), “Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış”, *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 633-649.
- Özmen, Mehmet (1998). “-IcI/-UcU Ekinin Gelecek Zaman Eki olarak Kullanılması Üzerine”, *BİR, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9-10, İstanbul: Yesevi Yayıncılık, 445-556.
- Tekin, Talat (1975). *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*. Ankara: HÜ Yay.

Extended Abstract

The basis of our doctoral thesis are the texts derived from 133 speakers of 93 villages of Beydag, Kiraz, Odemis districts. These texts are analyzed in terms of phonetics, morphology and syntax. The data gathered following the analysis has been assessed in “Result” part. Four dialectal regions have been determined according to the utilization of present continuous tense suffix. At the “Dictionary” part each word has been demonstrated with all of its suffixes.

The main difference that separates the dialects of Beydag, Kiraz, Odemis as dialectal regions is the variation in usage of suffix of “present continuous” tense.

I st	REGION	<i>geliyo(r), geliyuru, geliyō</i>	Dialect
II nd	REGION	<i>geliyo, geliy(i)</i>	Dialect
III rd	REGION	<i>geliyo, geliy(i), geliyA</i>	Dialect
IV th	REGION	<i>geliyo, geliyA</i>	Dialect

In the dialects of Beydag, Kiraz, Odemis of Izmir province there are some vowels that don't have phonemic correspondance besides eight vowel phonemes available in written Turkish language of Turkey. These vowels may have been formed due to various phonetic events or change of vowel and consonant groups.

We weren't able to confirm any examples of primary long vowels available within the texts we had derived from dialect of Beydag, Kiraz, Odemis districts of Izmir province. However as being the speaker of dialect, in this study we have mentioned the examples of primary long vowels we know.

The length of secondary vowels and secondary diphthongs which are characteristics of the dialect of Beydag, Kiraz, Odemis districts of Izmir province are formed especially by the disappearance of vowels next to the letters such as “ğ, h, r, l, y, v” or by the combination of two or three letters. This fonetics event may sometimes occur during this intrusion as well.

Backness harmony is quite advanced at dialects of Turkish language of Turkey such as it is in written language. Backness harmony is characteristics in dialect of Beydag, Kiraz, Odemis districts of Izmir . Backness harmony is more dominant compared to other word root and suffix assimilations due to progressive assimilation.

Flatness harmony is at an advanced position compared to our written language.

Similar to other Anatolian dialects it has been seen that unrounded - close vowels come to “r”, “l” consonants at the beginning of words in dialect of Beydag - Kiraz - Odemis. Epenthesis is observed only in one example before the consonant “ş”.

Epenthesis may be at the end of root words such as (değil > deyili; zāten > zātenā: bile > bilenā) -sa as well as verbal adverb suffix added to name suffix (-sak > -saga), -ken and after verbal adverb (-ken > -kene/-kana) too. This feature being used at other regions appears more often at the primary region.

The reductions at first syllable, inside the word and at the end of the word are characteristics.

Vocalization is a characteristic feature in Oghuz patois and dialects. As in the other dialects of Western Anatolian dialects, vocalization is at an advanced position in dialect of Beydag, Kiraz, Odemis of Province of Izmir, too. Even voiceless words (tuz, keçi etc.) in Turkish written language of Turkey are vocalized in dialect of Beydag, Kiraz, Odemis of Province of Izmir.

While the consonants “ğ, h, v, y, r, l” disappear with the effect of following vowels aperture (because of phonetic events such as dissolving, and contraction) those next to them stretch. This event may sometimes cause the formation of diphthong, too. Having examples in other regions, it is a characteristics of 1st and 2nd regions.

Progressive assimilation is seen when a suffix starting with the vowel “l” to a word ends with consonants of “n, ŋ, m and r”.

Labialization is the event of labialization of consonants of labial vowels. This event can be seen both next to unrounded vowels and rounded vowels.

It is commonly seen “ag” group converting to “ov” group in four dialect regions. This advanced rounding is a characteristic feature developing at the direction of “ag>av>ov”.

“k” letter converts to “velic closure k” (x) in 2nd and 3rd dialect regions by the spirantisation characteristically. Those using this phonetic in the 1st dialect region commonly prefer “-()k” to “-()z” at first person plural.

Dentilingual “h” epenthesis is a change especially seen at the relevant structures (şöyle, şurda, şimdi).

It is a phonetic change especially seen in the verb “bin-”. Due to the “n” consonant at the end of the word “b>m” nasalization is seen.

In the event of utilization of assertion case suffix instead of dative case suffix, along with not to mean available in other dialect regions, it is common in 1st and 2nd dialect regions.

Utilization of assertion case suffix instead of dative case suffix is common in 1st dialect region.

Utilization of personal ending in our written language is same. However utilization of personal ending -()m along with -()n of first person singular mode of imperative and present continuous in the 1st and 2nd dialectal regions is quite common, too.

Different from Turkish written language of Turkey at Kofundere village of 2nd dialect region, “-ici” suffix is used along with “-AcAk” suffix at future tense conjugation.

The past tense suffixes different from Turkish written language of Turkey are “-ık and -gın”.

There are some preposition which aren't used in Turkish written language of Turkey in dialect of Beydag, Kiraz, Odemis such as “yalım, öngücü, oyundan, s̄arı, evet de/eväl de, galan, galañ, -cuk”.

All of the sentence structures seen in Turkish written language of Turkey are used in dialect of Beydag, Kiraz, Odemis districts of Izmir province.